

др Бранислав Симоновић,
асистент Правног факултета у Крагујевцу

ДРУШТВЕНА ШТЕТНОСТ И ДРУШТВЕНА ОПАСНОСТ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Аутор у раду доказује да материјалну страну противправности чини друштвена штетност кривичног дела. Појам "друштвена опасност кривичног дела" је усмерен ка будућности и изван је материјалне стране противправности. Друштвена опасност кривичног дела је сложен појам који се састоји од објективних и субјективних елемената и писац их у раду анализира. Аутор износи формулу друштвене опасности кривичног дела. На крају закључује да друштвена штетност кривичног дела улази у општи појам кривичног дела као материјална страна противправности. Друштвена опасност кривичног дела, као хипотетичка могућност настанка штете, не улази у општи појам кривичног дела, али је њен значај за теорију и праксу кривичног права и даље велики.

Кључне речи: *Кривично дело. – Друштвена штетност. – Друштвена опасност.*

I

У југословенској науци кривичног права деценијама је доминантно мишљење да је друштвена опасност фундамент кривичног права, основни принцип целокупног система кривичног права у ширем смислу речи, темељ за одређење постојања кривичног дела (1). Истовремено у законској дефиницији кривичног дела, члан 8. став 1. Кривичног закона Југославије, друштвена опасност заузима централно место. Међутим, у Преднацрту Кривичног закона Југославије, у законској дефиницији кривичног дела (члан 8.) није наведена друштвена опасност, и кривично дело је одређено као противправно дело чија су обележја прописана законом и за које је законом приписана казна (2). Поред ове измене, изостављен је став 2. који је нормирао институт незнатне друштвене опасности. Поставља се питање: како објаснити нагли заокрет Законодавца у погледу третирања друштвене опасности у оквиру општег појма кривичног дела, тим пре што се став наше теорије није битно изменио? Мислимо да је ово питање умесно зато што је уобичаје-

(1) Видети на пример А. Михајловски, *О принципу друштвене опасности у нашем кривичном праву*, ЈРКК, бр. 4/1966, стр. 504.

(2) Комисија Савезног извршног већа за реформу казненог законодавства, *Преднацрт Кривичног закона Југославије, општи део*, Београд, март, год. 1991, стр. 3.

но да значајне измене у законском регулисању појединих института буду учињене тек након детаљне теоријске анализе и искристалисаног научног става, што овог пута очигледно није био случај. Без обзира да ли ће предлог законодавца да буде усвојен, неопходно је да се у нашој теорији кривичног права отвори питање основаности постојања института друштвене опасности кривичног дела, и да се приступи научној анализи која ће бити ослобођена пређашње идеологизације.

II

На формирање појма друштвене опасности кривичног дела у нашем кривичном праву највећи је утицај извршило, на једној страни, схватање немачке науке кривичног права о материјалном појму противправности и, на другој, совјетско одређење друштвене опасности кривичног дела, тако да је овом питању неопходан компаративан прилаз.

Пошто већина наших аутора истиче да је појам друштвене опасности једнак или пак веома близак материјалном појму противправности који се развија у немачкој теорији (3) задржаћемо се на кратко на одређењу тог института у немачкој науци кривичног права.

Док је *Franz von Liszt* формални појам противправности одредио као прекршај државне норме заповести или забране, материјални појам противправности је дефинисао као материјални напад на правно заштићене интересе (4). "Кривично дело је у свом типичном облику јављања повреда правних добара, повреда људских животних интереса које штити правни поредак" (5).

Jescheck прихвата материјални појам противправности и пише да формална противправност (која представља противправност, напад на право), садржи такође и материјално језгро и да повреда норме оштећује и основу поверења на коме почива друштвени ред (*Gemeinschaftsordnung*). Материјално посматрање противправности показује из којих разлога законодавац једно одређено понашање кажњава као недопуштену повреду друштвеног реда (*Gemeinschaftsordnung*) (6).

Jaschek материјалну страну противправности изричито одређује као доношење друштвене штете: "При том израз повреда се не разуме само као штета на једном објекту радње (као на пример убиство неког човека, или оштећење ствари), већ напад на идеалну вредност која се правном нормом треба заштитити. У повреди права лежи штета за друштво и оправдано се злочин означава као друштвено штетно понашање" (7).

(3) Ф. Бачић, *Кривично право, опћи део*, Загреб, 1980, стр. 194; Срзентић - Стајић - Лазаревић, *Кривично право СФРЈ, општи део*, Београд, 1981, стр. 152; Ј. Таховић, *Кривично право, општи део*, Београд, 1961, стр. 120.

(4) Franz von Liszt, *Немачко кривично право*, Београд, 1902, стр. 152.

(5) *Ibid.*, стр. 153.

(6) Н. Jescheck, *Lehrbuch des Strafrecht, Allgemeiner Teil*, Berlin, 1978, стр. 185-186.

(7) *Ibid.*, стр. 186.

Baumann, слично као *Jescheck*, противправност у материјалном смислу одређује као понашање које се појављује као социјално штетно (*Socialschädlichkeit des Verhaltens*) (8).

Roxin дефинише противправност у материјалном смислу на следећи начин: "Противправност је напротив начин социјалног решавања конфликта, поље на коме се сударају сукобљавајући се индивидуални интереси или општедруштвене вредности (*gesamgesellschaftliche Belange*) са појединачним потребама" (9).

Наведени немачки аутори, дакле, противправност у формалном смислу прецизирају као противност нормама, а противправност у материјалном смислу као социјалну штетност. По њима се већ извршено кривично дело појављује као социјално штетно.

Немачко кривично право није развило појам друштвене опасности у смислу који му даје совјетска или источноевропска теорија кривичног права, али оштро разликује појмове социјална штетност и опасност кривичног дела. Социјално штетна су већ извршена кривична дела, а опасна су она која још нису извршена, већ постоји могућност њиховог извршења.

H. Welzel одређује опасност као стање у коме је наступање одређених нежељених последица објективно предвидиво (10).

Mezger-Blei наглашавају да опасност значи блиску могућност наступања штетног резултата. Суд о могућности наступања опасног резултата заснива се на вероватноћи која потиче из објективног живота. Доносећи закључак о степену вероватноће наступања опасности, суд мора одлуку да заснива на стручном познавању стања ствари (11).

Мајеров енциклопедијски лексикон опасност одређује као вероватност наступања несреће; претњу сигурности другим људима и стварима; у праву, у ширем смислу, опасност одређује као могућност наступања несреће (12).

Из изложеног произлази да немачка кривичноправна теорија у материјални појам противправности по правилу уноси само социјалну штетност кривичног дела, док опасност извршења кривичног дела излази из оквира противправности у материјалном смислу, што је потпуно логично и исправно, али што југословенска теорија није за сада прихватила.

Совјетска наука кривичног права друштвену опасност кривичног дела одређује као наступање садашње, или пак будуће штете по интересе совјетског друштва.

Пионтковскиј дефинише друштвену опасност кривичног дела као његову социјално-политичку карактеристику у целини. Друштвена опасност кривичног дела огледа се у томе што оно или *непосредно*

(8) J. Baumann, *Strafrecht*, Allgemeiner Teil, Berlin, 1977, стр. 265.

(9) Цитирано по Baumann, наведени рад, стр. 275.

(10) H. Welzel, *Das Deutsche Strafrecht*, Berlin, 1963, стр. 44.

(11) Mezger-Blei, *Strafrecht-1*, Allgemeiner Teil, München-Berlin, 1965, стр. 85 и 137.

(12) Meyers Enzyklopädisches Lexikon in 25 Bänden, том девети, Mannheim, 1973, стр.

наноси штету социјалистичким друштвеним односима, или садржи у себи могућност причињавања одговарајуће штете (13).

Овезов пише да друштвена опасност представља материјалну садржину противправности и наглашава при том, да се не смеју одвојити противправност од друштвене опасности кривичног дела (14).

На основу увида у совјетску кривичноправну литературу, закључујемо да поједини совјетски аутори не праве разлику између друштвене штетности и друштвене опасности, односно да свако дело које се појављује као друштвено штетно, третирају истовремено и као друштвено опасно. Из схватања ових аутора произлази да се друштвена опасност кривичног дела поклапа са материјалном страном противправности, па чак и онда када само садржи могућност причињавања штете.

Наведено преовлађујуће схватање о совјетској теорији кривичног права критикује Кудрјавцев, истичући да термин "друштвена опасност кривичног дела" није прикладан, јер опасност означава вероватноћу (могућност) проузроковања штете у будућности. Извршено кривично дело је зато друштвено штетно (15).

Предратни југословенски кривичари, у складу са тадашњим правним системом, нису познавали појам друштвене опасности кривичног дела. Противправност у материјалном смислу су дефинисали слично као немачки аутори (16).

Од послератних југословенских аутора Бачић истиче да друштвена опасност дела представља материјалну страну противправности. Материјална димензија противправности очитује се као друштвена опасност. Друштвена опасност је материјално језгро кривичног дела, његове противправности (17).

Срзентић - Стајић - Лазаревић пишу: "Најопштије речено, друштвено опасно дело (тј. радња са проузрокованом последицом) јесте оно дело које је опасно за одређено друштво, одређену животну заједницу" (18). По мишљењу Срзентића - Стајића - Лазаревића противправност у материјалном смислу се поклапа са друштвеном опасношћу (19). Овај став у нашој теорији кривичног права заступају и Ј. Таховић, А. Михајловски, Г. Марјановић, Б. Чејовић (20).

(13) А. А. Пинтковскиј, *Курс советског угуловног права*, II том, Москва, 1970, стр. 131-132. На исти начин одређује појам друштвене опасности Кузњецова, види: *Совјетског угуловног права, општи део* (редакција Мењшагин - Дурманов - Кригер - Кудрјавцев), Москва, 1974, стр. 68; исто и Н. Д. Дурманов, *Поњатие преступленија*, Москва, 1948, стр. 131-132.

(14) Н. А. Овезов, *К вопросу обстојателства устранијајушних обшћествујуу опасност и противправност дејанија в советском угуловном праве*, Ашхабад, 1972, стр. 8.

(15) В. Н. Кудјавцев, *Објективнаја сторона преступленија*, Москва, 1960, стр. 99.

(16) Види Т. Живановић, *Основни кривичног права, општи део*, I књига, Београд, 1935, стр. 205; Миодраг Аћимовић, *Кривично право, општи део*, Суботица, 1937, стр. 70-71.

(17) Ф. Бачић, *ор. cit.*, стр. 194.

(18) Срзентић - Стајић - Лазаревић, *ор. cit.*, стр. 148.

(19) Срзентић - Стајић - Лазаревић, *ор. cit.*, стр. 152.

(20) Ј. Таховић, *ор. cit.*, стр. 120; А. Михајловски, *ор. cit.*, стр. 510; Г. Марјановић, *Предавања по кривично право, општи дел*, Скопје, 1978; Б. Чејовић, *Кривично право, општи део*, Београд, 1979, стр. 90. и 137.

За разлику од наведених аутора, проф. Атанацковић истиче да се противправност у материјалном смислу и друштвена опасност не поклапају. Док је противправност у формалном смислу противност самој норми као таквој, дотле је, по његовом мишљењу, противправност у материјалном смислу - противност самом садржају норме. Норме увек у себи садрже одређену дужност која се поставља пред човека при његовом понашању у друштву. Кршење те дужности је материјална противправност (21).

Овакво одређење материјалне стране противправности не бисмо могли да прихватимо. По овом схватању се на питање зашто је дело противправно, добија одговор да је материјално противправно зато што је у супротности са оним понашањем које правни поредак захтева. Не каже се довољно јасно из чега произлази забрана конкретног понашања, шта даје легитимитет држави да забрани одређено понашање, нити на основу чега се прописује дужност поступања коју је учинилац прекршио. Ово размишљање се креће искључиво у оквиру норме (поред формалне и материјална противправност), а запоставља се друштвени однос, социјални значај понашања. Због тога прихватамо схватање оних немачких аутора који материјалну страну противправности одређују као друштвену штетност.

Проф. Атанацковић друштвену опасност схвата као друштвену штетност, односно друштвену шкодљивост дела (22). У једном другом раду он истиче да појам друштвене опасности граде два елемента: значај дела и његове штетне последице (23). Атанацковић не искључује могућност и коришћења појма "друштвена опасност учиниоца кривичног дела" који чини количину криминалног потенцијала учиниоца и може да буде од значаја за ублажавање казне, изрицање, условне осуде и слично (24). Док друштвену опасност кривичног дела проф. Атанацковић одређује као појам који је усмерен ка прошлости (јер представља друштвену штетност) дотле је друштвена опасност учиниоца кривичног дела усмерена ка будућности што је, по нашем мишљењу, недоследно, јер се појам друштвена опасност на различите начине третира.

На другој страни, не би се могла прихватити таутолошка одређења друштвене опасности кривичног дела, као на пример: "...*друштвено опасно дело* је оно дело, које будући непосредно уперено против ових или оних друштвених односа, ствара *опасност* за целокупни развитак друштва..." (25).

---

(21) Д. Атанацковић, *Однос друштвене опасности и противправности као елемената општег појма кривичног дела*, "Анали Правног факултета у Београду", бр. 2/1969, стр. 201. и 203.

(22) *Ibid.*, стр. 206.

(23) Д. Атанацковић, *Прилог дефинисању општег појма кривичног дела*, "Анали Правног факултета у Београду", бр. 5/1990, стр. 554.

(24) Д. Атанацковић, рад наведен у фусноти 21, стр. 209.

(25) А. Михајловски, *О појму кривичног дела*, Београд, 1981, стр. 93; иста критика се односи и на одређење које је у овом раду обележено фуснотом број 18.

III

Сматрамо да се друштвена опасност не може поклапати са материјалном страном противправности. Противправност подразумева реални акт, постојање радње која је на једној страни повредила норму, а на другој нанела штету друштву. О противправности се може говорити само ако је извршено дело. Појам опасности је усмерен ка будућности. Опасна дела још нису и извршена дела, она су само друштвено штетна, већ су опасна једино могућа будућа кривична дела (26). Чини нам се да је појму "материјалне противправности" који се изграђује у немачкој науци кривичног права, и који је постојао и у предратној теорији југословенског кривичног права, придодат у складу са "револуционарним променама" у нашем друштву и под утицајем совјетске науке кривичног права - појам "друштвене опасности кривичног дела". У складу са том интенцијом и Кривични закон Југославије у члану 8. већ извршено кривично дело одређује као друштвено опасно дело, чиме је по нашем мишљењу у великој мери замагљен стварни појам и садржај друштвене опасности.

На другој страни, ако појму опасност дамо његов стварни правно, граматички и логички једино могући садржај и значење, што подразумева вероватноћу угрожавања правних добара у будућности, и таквог га унесемо у материјални појам противправности, као што то чине совјетски и неки наши аутори, онда се директно иде у кршење начела законитости. Противправност се састоји у реалној и садашњој повреди правног добра. Противправно понашање је само оно понашање које је реализовано. Сматрати противправном само потенцијалну опасност угрожавања правних добара и правних норми, без њиховог реалног угрожавања, води у незаконитост и кажњавање због онога што се није извршило.

По унутрашњој логици ствари, чим се не размишља на начин који смо овде приказали, неминовно се запада у неодрживу позицију.

Сматрамо да наши аутори нису хтели логичке консеквенце које директно произлазе из њиховог става.

IV

Због тога је, по нашем мишљењу, у формирању појма друштвене опасности кривичног дела неопходно поћи од друштвене штетности кривичног дела. Друштвена штетност кривичног дела представља материјалну страну противправности, док је друштвена опасност кривичног дела изван појма противправности и представља самостално обележје кривичног дела.

У нашој науци о кривичном праву у одређивању појма друштвене опасности кривичног дела Таховић, Атанацковић и Чејовоћ полазе од појма друштвена штетност кривичног дела.

---

(26) Због тога не прихватамо схватање Ковалева који последицу кривичног дела одређује као друштвено опасну; М. И. Ковалев, *Обществено опасние последствия преступления и диспозиција уголовного закона*, "Советское государство и право", бр. 10/1990, стр. 38.

Д. Атанацковић изједначава појмове "друштвена штетност" и "друштвена опасност". Значи, по његовом мишљењу друштвена штетност јесте исто што и друштвена опасност (27).

Ј. Таховић у анализи појма друштвене опасности кривичног дела полази од појма друштвене штетности, истичући да се свако кривично дело појављује као друштвено штетно. При томе, он наглашава да извесна дела могу представљати највећи степен друштвене штетности и добити карактер друштвено опасних дела (28).

Из анализе текста Ј. Таховића може се закључити да он мисли да друштвена опасност кривичног дела представља друштвену штетност (која се састоји у угрожавању и повређивању основних услова опстанка друштва и слабљења правне сигурности и безбедности државе и појединца), као и опасност за одређено друштво. А опасност за одређено друштво се огледа у томе што: 1) кривично дело у себи садржи потенцијалну опасност од имитирања и понављања кривичног дела и 2) дело садржи опасност од реаговања оштећеника против учиниоца истим или сличним друштвено опасним делима (29). По нашем мишљењу, погрешка Таховића је у томе што такав појам друштвене опасности означава као материјалну садржину противправности (30). Потенцијално, хипотетичко угрожавање правних добара, не може да представља материјалну садржину противправности.

И по Б. Чејовићу друштвена штетност представља полазну тачку за објашњење садржине и значења друштвене опасности: "Према изнетом схватању, могло би се закључити да се друштвено опасним понашањем може сматрати само оно понашање које је већ проузроковало штету високог интензитета, на основу чега се оправдано претпоставља да би се такво понашање могло поновити. Из претходних излагања произлази да у појам друштвене опасности подједнако улазе како друштвена штетност, тако и бојазан да ће се такво понашање поновити" (31).

Овако одређен појам друштвене опасности проф. Чејовић уноси у материјални појам противправности: "У формалном смислу, противправност означава противност одређеној правној норми (наређењу или забрани). Међутим, противправност у материјалном смислу су, у ствари, два појма једног истог елемента кривичног дела, посматрано само са два различита гледишта"(32).

Не бисмо могли да се сложимо са овим схватањем, јер бојазан да ће се штета поновити (која по његовом схватању представља саставни део друштвене опасности) не може да уђе у материјални појам противправности. Противправним се може сматрати само понашање које је

(27) Д. Атанацковић, рад наведен у фусноти 21, стр. 206.

(28) Ј. Таховић, *Кривично право, општи део*, Београд, 1961. стр. 117.

(29) *Ibid.*, стр. 119.

(30) *Ibid.*, стр. 120.

(31) Б. Чејовић, *op. cit.*, стр. 113; од истог аутора видети и рад: *Друштвена опасност и противправност кривичног дела у југословенском кривичном праву*, "Гласник Правног факултета у Крагујевцу", 1980, стр. 41.

(32) Б. Чејовић, *Кривично право, општи део*, стр. 90; исто и на стр. 137; видети од истог аутора: *Друштвена опасност и противправност кривичног дела...*, стр. 46.

прекршило правне норме и манифестовало се као друштвено штетно. Уношењем у материјални појам противправности "бојазни" да ће се штетно понашање поновити, отвара се могућност да се противправним сматрају и она понашања која још нису прекршила законске забране, већ само постоји могућност њиховог повређивања (33).

На другој страни конструкција "Бојазан да ће се штета поновити", је по нашем мишљењу несретно одабрана. Израз "бојазан" указује на емоцију која улази у групу осећања која карактерише страх или анксиозност, а њима нема места у изградњи института друштвене опасности.

V

Прихватамо став да у формирању појма "друштвена опасност кривичног дела" треба да се пође од појма "друштвена штетност кривичног дела". Међутим, да би се извршила теоретска анализа ових појмова (друштвене штетности и друштвене опасности), потребно је да се прецизно одреди њихова садржина, границе, као и њихов међусобни однос.

О друштвеној штетности кривичног дела може да се говори једино након његовог извршења. Друштвена штетност извршеног кривичног дела огледа се у повреди или угрожавању друштвених добара која уживају кривичноправну заштиту, у наступању материјалног губитка по друштво или појединце, у наношењу физичког или психичког бола оштећенима. Кривично дело може изазвати социјално-психолошку деформацију у друштву која настаје, с једне стране као природна реакција незадовољства и гнева и усмерава се на преступника а, с друге стране, као реакција усмерена на социјално окружење учиниоца, која произлази из гнева што је друштво дозволило да дође до извршења кривичног дела (34). Друштвена штетност кривичног дела огледа се у кршењу законитости и наступању правне и социјалне несигурности грађана, као и у слабљењу њиховог поверења у правосудне, органе кривичног гоњења, као и друге државне и друштвене органе и организације. Друштвена штетност кривичног дела огледа се, у најширем смислу речи, у нарушавању друштвених односа и отежавању нормалне функције друштва.

Друштвена штетност је јасно омеђен и прецизан појам и он је шири него штета, односно последица кривичног дела.

Последица кривичног дела обухвата штету насталу његовим извршењем, која је од кривичноправног значаја и може се приписати умишљају или нехату неког лица. Друштвена штетност кривичног дела садржи у себи штету (последицу) насталу извршењем кривичног дела, али и поред тога социјално-политичку, морално-етичку и економску страну отежаног обављања државних или друштвених функција услед штете која је настала извршењем кривичног дела. Извршено кривично дело активира делатност откривачких и правосудних органа, здравстве-

(33) Код кривичних дела код којих се последица манифестује у угрожавању правних добара, противправност постоји у моменту угрожавања јер се тада повређује закон и ремете друштвени односи који налажу постојање правне сигурности.

(34) В. С. Прохоров, *Преступленије и отвественност*, Лењинград, 1984, стр. 62.

них организација; ремети се уобичајена функција друштвених односа; оштећени, лица њему блиска или од њега зависна, осећају додатно оптерећење и томе слично.

VI

За разлику од друштвене штетности кривичног дела, појам друштвене опасности кривичног дела је усмерен ка будућности. Кривично дело је било и прошло, остала је штета; међутим, опасно је будуће извршење других кривичних дела.

Енциклопедија Larousse одређује опасност као ситуацију у којој се страхује од неког зла. Не постоји конкретно зло, већ само страх од његовог будућег наступања (35). Према томе, за друштво су опасна тек будућа кривична дела. Извршено кривично дело није више друштвено опасно, оно је било и прошло, остала је последица која је за нас друштвено штетна.

На овом месту се поставља питање садржине појма "друштвена опасност кривичног дела". Рећи да друштвена опасност потиче из највишег степена друштвене штетности и представља бојазан да ће се штета поновити, чини нам се да не одређује прецизно појам и садржину друштвене опасности кривичног дела, а на другој страни не указује на разлику између појмова "друштвена штетност кривичног дела" и "друштвена опасност кривичног дела". Таквим одређењем долази до међусобног укрштања тих појмова, што је погрешно јер оставља простор за уношење друштвене опасности у материјални појам противправности. Због тога је важно прецизно одредити појам, границе и место друштвене опасности кривичног дела.

Извршено кривично дело се појављује као друштвено штетно. Након његовог извршења остају само друштвена штета која је проузрокована и извршилац који је кривично дело остварио својом радњом. Последица кривичног дела, уношењем промена у спољњем свету, постаје реални фактор у укупном узрочно-последичном ланцу друштвених односа и утиче на будућа догађања у друштву, условно речено - зрачи. Она постаје пример који може да утиче на будуће друштвене токове, што представља основу за проучавање објективне стране друштвене опасности кривичног дела.

На другој страни, након извршеног кривичног дела и даље у друштву егзистира учинилац кривичног дела. Поставља се питање његове друштвене опасности за будуће извршење других кривичних дела (исте тежине, тежих, лакших). У складу са тим, учинилац кривичног дела са својим потенцијалом друштвене опасности, упућује на субјективну страну у изучавању појма друштвене опасности кривичног дела.

У одређивању појма друштвене опасности кривичног дела поћи ћемо од објективних елемената.

Први од објективних елемената појма друштвене опасности кривичног дела чини могућност да извршено кривично дело представља

---

(35) *Petit Larousse, Dictionnaire encyclopedique*, Paris, 1972, стр. 249.

узор, модел опонашања за друге учиниоце који ће вршити слична кривична дела. Прохоров је истицао да кривично дело носи у себи антидруштвену вредносну оријентацију и подобно је да служи као прецедент за понављање сличне делатности у будућности (36). Таховић је о овом аспекту друштвене опасности кривичног дела писао: "Друштвена опасност дела означаје потенцијалну опасност кривичног дела, која има тенденцију понављања, имитирања и самим тим условљава даље нарушавање правне сигурности" (37).

Као што добро дело може да представља пример за друге да и они стварају добра дела, тако и кривично дело може да зрачи лошим примером на друге, подстичући их на антисоцијалну активност. Извршено кривично дело, односно настала друштвено штетна последица, може код одређених структура лица да представља повод за подражавање, да изазове код њих мотив за извршење сличних кривичних дела. То је могуће првенствено код лица која имају исте асоцијалне и антисоцијалне ставове као учинилац, односно већ извршено кривично дело може утицати на формирање социјалних ставова код других у правцу антисоцијалне делатности.

Други објективни елемент појма друштвене опасности кривичног дела чини опасност да извршено кривично дело изазове код оштећеног и њему блиских лица мотив за освету, значи да представља повод за извршење других кривичних дела, чиме се слаби правна сигурност и штети ауторитету државе. На овај елемент друштвене опасности кривичног дела указао је Таховић (38).

Поред објективних, појам друштвене опасности кривичног дела садржи и субјективне елементе. Субјективне елементе појма друштвена опасност кривичног дела чини личност учиниоца, која садржи два тесно повезана елемента који одређују основу друштвене опасности кривичног дела и личности учиниоца. Први и полазни елемент који служи за процену субјективне стране друштвене опасности кривичног дела представља друштвена штетност учиниоца, одређена извршењем кривичног дела, која је одређена садржином и усмереношћу виности извршиоца. Други елемент субјективне стране друштвене опасности кривичног дела чини друштвена опасност учиниоца кривичног дела, односно његов криминални потенцијал, негативна криминална прогноза његове личности, која указује да би он и у будућности могао да врши кривична дела.

На почетку ћемо се задржати на приказивању *првог елемента субјективне стране друштвене опасности кривичног дела* коју представља друштвена штетност учиниоца. Друштвена штетност учиниоца кривичног дела представља материјализацију његове виности отеловљене у самој оствареној последици кривичног дела и његовог психичког односа према кривичном делу. Од друштвене штетности учиниоца кривичног дела треба разликовати друштвену штетност кри-

---

(36) В. С. Прохоров, *op. cit.*, стр. 63.

(37) Ј. Таховић, *op. cit.*, стр. 119.

(38) *Op. cit.*

вичног дела као објективне категорије. На основу друштвене штетности кривичног дела, односно на основу његовог извршења, доноси се суд о испољеној друштвеној штетности самог извршиоца кривичног дела.

О друштвеној опасности учиниоца и друштвеној опасности кривичног дела можемо говорити тек на основу процене друштвене штетности учиниоца, с тим што се као полазна основа у анализи узима кривично дело. У противном учинилац би се кажњавао не због извршеног кривичног дела, већ због особина личности. "Личност учиниоца није самосталан основ за казну. Ми не кажњавамо делинквента, што је он као личност овакав или онакав, већ због дела које је учинио" (39).

Jeschek наглашава да се кривично право може заснивати на два приступа у процесу пресуђења дела и изрицања санкције. У једном је основ за примену казне извршено кривично дело (*Tätstrafrechts*). Основа за кажњавање је приговор учиниоцу због противправног понашања. У другом систему основа за кажњавање није извршено дело, већ опасност учиниоца. Казна је прекор не због дела, већ због криминалне личности учиниоца (*Täterstrafrecht*) (40).

Baumann истиче да кривично право јесте право дела, а не право личности и да при процени казне од одлучујућег значаја треба да буде однос учиниоца према делу и његова виност, а не опасност од његове личности (41).

По нашем мишљењу наведени немачки аутори кидају везу између кривичног дела и друштвене опасности личности. Извршено кривично дело представља предметење друштвене штетности учиниоца и оно се не може посматрати одвојено од његове личности и његовог будућег односа према друштвеним вредностима. Као што се не може довољно добро разумети дело ако се не упозна аутор, тако се не може разумети кривично дело ако се не упозна његов "аутор" - учинилац кривичног дела (42). Веза између дела и учиниоца се не сме круто одвајати. Полазна претпоставка за проучавање друштвене опасности личности учиниоца треба да буде његова друштвена штетност која је предметењена извршењем кривичног дела, а која сачињава извршиочев психички однос према делу.

За процену друштвене штетности учиниоца од великог је значаја упознавање мотива због којих је дело извршио. Основни покретач

---

(39) Ф. Бачић, *Отежавајуће и поштравајуће околности у кажњавању у југословенском кривичном праву*, ЈРКК, 2/1964, стр. 255.

(40) Н. Jescheck, *op. cit.*, стр. 41.

(41) Ј. Baumann, *op. cit.*, стр. 106-107.

(42) Потребно је нагласити да извршено кривично дело одређује обим и садржај испитивања личности окривљеног и процењивање друштвене опасности личности окривљеног. Суд је у испитивању друштвене опасности личности учиниоца ограничен предметом доказивања. Ако се окривљеном суди, на пример, за кривично дело проневере, суд нема право да испитује и његов сексуални живот. Уставне одредбе које штите неприкосновеност идентитета личности (чл. 176. Устава СФРЈ) важе у оном делу који излази из оквира доказивања. О овоме видети детаљнија разматрања у нашем раду: *Правни основ, обим и садржај испитивања личности окривљеног у кривичном поступку*", *Наша законитост*", 5/1987.

учиниочеве криминалне радње, кључ за процену величине његове штетности, су управо мотиви због којих је конкретно кривично дело извршио. Кривично дело се појављује као средство за задовољење учиниочевих потреба. Потребе које доводе до формирања мотива кривичног дела и ради чијег задовољења он поставља циљеве које је остварио извршењем кривичног дела, представљају основни генератор његове друштвене штетности. Упознавање тих потреба, у оквиру структуре учиниочеве личности, даје кључ за процену његове друштвене штетности и од значаја је за правну квалификацију дела. Убиство из користољубља и убиство из еутаназије се разликују пре свега у унутрашњим разлозима који су условили њихово извршење.

Уколико је код два кривична дела настала последица приближно исте тежине (нпр. смрт неког лица), указиваће на већи степен друштвене штетности учиниоца последица оног кривичног дела које је било покретано мотивима који имају већи степен антисоцијалности, или асоцијалности (нпр. убиство из еутаназије и убиство из освете). Разлика потиче из тога што друштвена штетност учиниоца кривичног дела јесте субјективна категорија која указује на однос учиниоца према кривичном делу, а појам "друштвена штетност кривичног дела" јесте објективна категорија.

Последица не мора увек да буде адекватна материјализацији друштвене штетности учиниоца зато што на величину штете могу да утичу околности које су изван виности учиниоца.

Други елеменат субјективне стране друштвене опасности кривичног дела представља *друштвена опасност учиниоца кривичног дела*, односно његов криминални потенцијал који указује да би он и у будућности могао да врши кривична дела.

У процењивању степена друштвене опасности личности учиниоца мора да се пође од друштвене штетности коју је она испољила извршењем кривичног дела. У противном, као што смо већ нагласили, учинилац би се кажњавао због особине своје личности, а не због дела, био би повређен предмет доказивања, а обим и садржај испитивања личности окривљеног не би могао да буде прецизно утврђен.

На везу између кривичног дела и личности учиниоца указује и Милутиновић: "Извршилац кривичног дела и његово дело чине јединство у извесном смислу, па сходно томе на основу личности може се судити о делу, и обрнуто, по начину и карактеру извршеног кривичног дела може се судити умногоме о делинквенту, о његовим друштвеним квалитетима и другим својствима личности. Та конфронтација личности и дела мора доћи до изражаја приликом кривичноправне анализе извршених дела, када се нужно мора тражити веза између извршиоца и његовог дела"(43).

Криминалном потенцијалу личности учиниоца не дајемо биолошко, или пак наследно обележје, већ искључиво социјално-психолошки карактер. Криминални потенцијал личности потиче пре свега из система вредносних оријентација, ставова, интересовања и моралних

(43) М. Милутиновић, *Криминологија*, Београд, 1985, стр. 409.

вредности учиниоца, које условљавају да он своје потребе задовољава вршењем антисоцијалне делатности (44).

Друштвена штетност учиниоца која је материјализована извршењем кривичног дела не значи да у оквиру личности у свим случајевима постоји и криминални потенцијал који би указивао на вероватноћу за извршење и у будућности кривичног дела. Извршено кривично дело у оштрој конфликтној ситуацији може да представља само тренутно исклизнуће извршиоца (45), усамљену црну тачку у његовом животу, када се, након извршеног кривичног дела, не може запазити вероватноћа за вршење будућих кривичних дела већа него што је код неког грађанина који уопште није био у сукобу са законом. У том случају личност су покретали ситуациони мотиви и код ње се не могу запазити диспозиције мотива ка антисоцијалном задовољењу потреба па, према томе, она и не поседује криминални потенцијал.

Када код учиниоца постоји криминални потенцијал може се говорити о постојању његове друштвене опасности, што указује да би он и у будућности могао да врши кривична дела. Тада друштвена опасност личности учиниоца превазилази друштвену штетност његове личности која је дошла до изражаја извршењем кривичног дела. У оквиру личности учиниоца могу се дијагностификовати диспозиције мотива које трајније покрећу личност на задовољење својих потреба вршењем кривичних дела. Криминална оријентација је дубље усађена у структуру личности па, услед постојања антисоцијалних и асоцијалних диспозиција, након задовољења једног мотива кривичног дела, после краћег или дужег времена појављују се поново криминални мотиви. Антисоцијална оријентација личности, систем вредносних оријентација и диспозиције мотива представљају генератор њене друштвене опасности. Код криваца из навике (професионалних криваца, упорних криваца, криваца из страсти, политичких криваца) антисоцијална диспозиција мотива је снажан генератор њихове друштвене опасности. Због тога је, по нашем мишљењу, значајна подела мотива кривичних дела која за критеријум деобе узима снагу криминалног потенцијала: 1. мотиви кривичног дела који указују на велики криминални потенцијал личности учиниоца, 2. мотиви који указују на мали криминални потенцијал личности учиниоца и 3. мотиви кривичних дела код којих се криминални потенцијал исцрпљује у једном кривичном делу.

Криминална прогноза коју доноси суд у процесу испитивања личности окривљеног у кривичном поступку (члан 172. ЗКП) на основу које се закључује о степену и усмерености криминалног потенцијала у будућности, представља основу за доношење закључка о друштвеној опасности његове личности.

На основу изложеног, по нашем мишљењу формула друштвене опасности кривичног дела би гласила: друштвену опасност кривичног дела чине друштвена штетност учиниоца опредељена у извршеном

(44) О овоме видети и Б. С. Волков, *Личност преступника*, издање казанског универзитета, 1972, стр. 14.

(45) У вези са овим видети: Ф. Бачић, *op. cit.*, стр. 229; В. Водинелић, *Криминалистика*, Београд, 1987, стр. 203.

кривичном делу; друштвена опасност учиниоца кривичног дела, односно његов криминални потенцијал, негативна криминална прогноза његове личности која указује да би он и у будућности могао да врши кривична дела; опасност подражавања учиниоца и његовог дела од стране других лица и опасност осветничког понашања оштећеног и њему блиских особа због извршеног кривичног дела.

Наша теорија кривичног права није сагласна у одређењу друштвене опасности кривичног дела. Једни су аутори друштвену опасност кривичног дела третирали као мешовит појам који се састоји из штетности дела и опасности по будуће интересе друштва и тиме су ушли у противречност на коју смо у раду указали. Други су аутори изједначили појмове друштвена штетност и друштвена опасност, сматрајући их синонимима, па су под друштвеном опасношћу у ствари подразумевали друштвену штетност. Трећи аутори су уочили, да појам опасност по свом језичком значењу представља хипотетичку могућност настанка штетних последица, али су онда покушавали да "натегну" право значење овог појма истичући да је оно са формално-јуридичке тачке гледања неприхватљиво јер се терминологија кривичног права у основи утврђује кривичним законом, а у овоме се говори о друштвеној опасности и у погледу оних дела код којих су штетне последице већ наступиле (46). Ови аутори губе из вида да се кривичним законом не могу мењати језички закони и појмовне одредбе о значењу речи. Кривични закон, да би био јасан, мора те законе да поштује а не да их крши.

По нашем мишљењу, само друштвена штетност кривичног дела улази у материјални појам противправности и у општи појам кривичног дела. Уколико не наступи друштвена штета, не може постојати ни кривично дело.

Друштвена опасност кривичног дела, као хипотетичка могућност настанка штете, не може да уђе у материјални појам противправности, а ни у општи појам кривичног дела. У општи појам кривичног дела не може да уђе могућност, вероватноћа, бојазан од будућег вршења кривичних дела, што произлази из схватања аутора која смо изложили у раду. Чини нам се да је ово јасно само онда када се раздвоје појмови "друштвена штетност" и "друштвена опасност" и ако се у њиховом тумачењу поштују језички закони и правилност појмова. Међутим, то не значи да треба одбацити појмове "друштвена опасност кривичног дела" и "друштвена опасност личности учиниоца". Утврђивање друштвене опасности кривичног дела је од значаја за организовање превентивне делатности у борби против криминалитета; неопходно је за процену да ли у конкретном случају постоји незнатна друштвена опасност, или пак да ли постоје процесни услови за одустанак од гоњења. Теорија и пракса кривичног права мораће да задрже категорију друштвена опасност личности учиниоца кривичног дела и она ће бити од значаја за изрицање и индивидуализацију кривичне санкције.

(Примљено 10.03.1992)

---

(46) А. Михајловски, *op. cit.*, стр. 92.

Dr. Branislav Simonović,
Assistant professor at the Faculty of Law in Kragujevac

SOCIAL HARMFULNESS AND SOCIAL DANGER OF CRIMINAL OFFENCE

Summary

The substantive element of unlawfulness is made out of social harmfulness of a criminal offence. The notion "social danger of criminal offence", on the other hand, is aimed at the future, and is outside the framework of substantive element of unlawfulness.

Social danger in terms of criminal offence is a composite notion consisting out of objective and subjective elements. These elements are analyzed in the article in order to come at a formula of social danger of criminal offence. In the conclusions it is stated that social harmfulness of criminal offence enters the general notion of the criminal offence as a substantive element of unlawfulness. The social danger, as a hypothetical possibility of bringing about a damage, does not enter into the general notion of the criminal offence, but its significance for both theory and practice of criminal law remains to be great.

Key words: *Criminal offence. – Social harmfulness. – Social danger.*

dr Branislav Simonović,
chargé de cours à la Faculté de droit de Kragujevac

LA NUISIBILITÉ SOCIALE ET LE DANGER SOCIAL DE ACTE CRIMINEL

Résumé

L'auteur démontre dans son travail que le côté matériel de l'illégitimité se compose de la nuisibilité sociale de l'acte criminel. La notion de "danger social de l'acte criminel" est orientée vers l'avenir et elle est en dehors du côté matériel de l'illégitimité. Le danger social de l'acte criminel est une notion complexe composée d'éléments objectifs et subjectifs que l'auteur analyse dans son travail. L'auteur présente la formule du danger social de l'acte criminel. A la fin, il conclue que la nuisibilité sociale de l'acte criminel s'insère dans le cadre de la notion générale d'acte criminel comme côté matériel de l'illégitimité. Le danger social de l'acte criminel comme possibilité hypothétique de la création du dommage n'entre pas dans le cadre de la notion générale d'acte criminel, mais son importance pour la théorie et la pratique du droit pénale reste toujours très grande.

Mots clé: *Acte criminel. – Nuisibilité sociale. – Danger social.*